

УДК 811.161.7'564
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/30.212526>

Тетяна ГРОХОВСЬКА,
orcid.org/0000-0002-9815-9348
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) tetyanavolodymyrivna75@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглянуто загальні принципи і конкретні методики організації навчальної автономії, які допомагають заохотити студентів до вивчення предмета. Наведено три основні компоненти навчальної автономії (психологічний, методологічний, комунікативний). Запропоновано вирішення таких завдань: 1) визначити методи та прийоми навчального процесу; 2) обґрунтувати ефективність їхнього застосування.

Проаналізовано інтерпретацію автономії навчання, запропоновану У. Літлвудом, в якій йдеться про те, що сутність навчальної автономії полягає у розвитку мотивації, впевненості, знань і вмінь студента, які йому необхідні для того, щоб: 1) вчитися самостійно (його автономія як суб'єкт пізнання); 2) спілкуватися мовою самостійно (його автономія як суб'єкт комунікації); 3) бути самостійним як особистість (його автономія як особистість).

Досліджено чотири навчальних етапи іноземного спілкування: етап підготовки; етап тренування; етап практики; етап самооцінки. Перші два етапи (підготовчий і тренувальний) вимагають безпосередньої участі викладача, який ініціює, мотивує іноземне спілкування студентів, організовує тренування на спеціально підготовлених матеріалах і контролює навчальний процес. На етапі тренування викладач допомагає студентам визначити навчальні стилі і навчальні стратегії, які допоможуть сформуванню комунікативні вмінь.

Повної автономії студент може досягти лише на третьому етапі – етапі практики. На цій стадії студент опановує прийоми самостійного спілкування іноземною мовою. На завершальному етапі самооцінки при певному ступені незалежності від викладача студент оцінює свій досвід навчальної діяльності, проводить самокорекцію набутих вмінь і навичок.

Сформульовано декілька педагогічних прийомів, які сприятимуть автономії студента у процесі навчання: самоаналіз, планування, самооцінка. Проілюстровано концепції навчальної студентської автономії на прикладі практичного заняття з української мови як іноземної рівня ВІ.

Ключові слова: навчальна автономія, автономія студента, методи навчання, навчальна стратегія, компетенції.

Tetiana HROKHOVSKA,
orcid.org/00000002-9815-93
Teacher at the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) tetyanavolodymyrivna75@gmail.com

FORMATION AND INTRODUCTION OF STUDENT AUTONOMY IN THE LEARNING PROCESS

In the article considered general principles and specific techniques building learning autonomy, which encourage students to study the subject. Three main components are presented educational autonomy (psychological, methodological, communicative). The solution of such tasks as identify methods and techniques of the educational process and justify the effectiveness of their use.

The interpretation of learning autonomy proposed by W. Littlewood, which states that and the essence of educational autonomy is to develop motivation, confidence, knowledge and skills of the student, which he needs and to: 1) study independently (student autonomy as a subject of cognition); 2) communicate in the language yourself (student autonomy as a subject of communication); 3) to be independent as a person (student autonomy as a person).

Four educational stages of foreign language communication are investigated: stage of preparation, practice stage; stage of self-esteem. The first two stages (preparatory and training) require the direct participation of the teacher who initiates, a teacher who motivates foreign language communication of students, a teacher who organizes training on specially prepared materials, and controls the learning process.

At the training stage, the teacher helps students to determine learning styles and learning strategies that will help develop communication skills. The student can achieve full autonomy only at the stage of practice. At this

stage, the student masters the techniques of independent communication in a foreign language. At the final stage of self-assessment with a certain degree of independence from the teacher, the student evaluates his learning experience.

Several pedagogical techniques will promote student autonomy in the learning process: introspection, planning, self-esteem. The concepts of educational student autonomy are illustrated on the example of a practical lesson on the Ukrainian language as a foreign level B1.

Key words: educational autonomy, student autonomy, teaching methods, learning strategy, competence.

Постановка проблеми. Автономія студента – популярний нині термін сучасної педагогічної та методичної літератури. Протягом десятиліть автономія залишається ключовим словом дидактики: фокусування уваги на студентах, підтримка індивідуальних стилів навчання та власної відповідальності. Фахівці вважають навчальну автономію однією з необхідних умов у процесі здобуття професійних компетенцій, а не просто набутих знань, вмінь і навичок, що відповідають вимогам ринку праці, який прагне отримати готового кваліфікованого спеціаліста, не даючи випускникові часу для формування власних компетенцій на його першому робочому місці. Тому надання автономії студенту у навчальному процесі є одним із актуальних завдань сучасної освіти.

Предметом статті є поняття навчальної автономії.

Об'єктом розгляду є способи організації, навчально-методичне забезпечення і стратегії навчання студентів.

Метою статті є розкриття особливостей автономії у процесі навчання студентів. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) визначити методи та прийоми навчального процесу; 2) обґрунтувати ефективність їхнього застосування.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах стрімкого розвитку науки, освіти, інформаційно-комунікаційних технологій, поглиблення інтеграції вітчизняних вузів у світову систему освіти одним із головних завдань стає розвиток в людині стійкої потреби до безперервної самоосвіти. Для цього насамперед необхідно навчитися працювати «за власним сценарієм», тобто розвивати навчальну автономію. Під автономією студента розуміється «здатність брати на себе відповідальність за власну навчальну діяльність щодо всіх аспектів цієї діяльності: встановлення цілей, визначення змісту і послідовності, вибір методів і прийомів, управління процесом оволодіння, оцінка отриманого результату» (Holes, 1981: 77).

Автономія студента – це здатність самостійно будувати навчальну діяльність, усвідомлено керувати нею, обирати і застосовувати різноманітні стратегії, критично осмислювати і коригувати їх, з великою відповідальністю реалізовувати при-

йняті рішення, що стосуються власної навчальної діяльності (Полина, 2012: 34).

Науковці виділяють такі складники навчальної автономії:

1) *психологічний компонент* (мотивація, рефлексія, самоконтроль, самоаналіз);

2) *методологічний компонент* (оволодіння засобами і прийомами самостійної діяльності, самокерування навчальною діяльністю, вміння визначати для себе навчальні цілі і досягати їх);

3) *комунікативний компонент* (здатність формулювати, обговорювати і вирішувати проблему у процесі навчання разом із викладачем та однокурсниками).

Наявність таких характеристик і вмінь сприятиме успішному професійному зростанню особистості. Якщо спеціаліст мотивований, здатний до самоаналізу і самоконтролю, вміє самовдосконалюватися, здатний до самоосвіти, то він досягне високого професійного рівня. Комунікативні компетенції, вміння озвучувати та обговорювати проблеми, які виникають у процесі спільної діяльності, також сприяють професійному успіхові.

Але не все так просто у процесі навчання, оскільки не завжди характеристики автономного студента заохочуються, високо оцінюються у навчальній аудиторії. Вони не гарантують і успішного складання іспитів. Викладач не завжди позитивно оцінює і схвалює самостійність студента, який іде до мети власним шляхом. Тому необхідно, щоб організація навчального процесу заохочувала навчальну автономію, а викладач організував навчальну діяльність у студентській аудиторії і поза нею протягом усього курсу таким чином, що поступово, але неухильно стимулював, формував і заохочував автономію студента або ж навпаки – став перепорою.

За всього різноманіття підходів до визначення навчальної автономії слід також розглянути інтерпретацію автономії, запропоновану У. Літлвудом (Littlewood, 1995: 69). Вчений представляє це поняття у трьох вимірах: – автономія як суб'єкт пізнання (autonomy as a learner); – автономія як суб'єкт комунікації (autonomy as a communicator); – автономія як особистість (autonomy as a person).

У. Літлвуд підкреслює, що необхідною базою для кожного виміру є бажання і здатність студента

діяти незалежно. Бажання здійснювати самостійні вчинки залежить від рівня мотивації і впевненості студента, в той час як здатність – від рівня знань і вмінь. Сутність навчальної автономії полягає у розвитку мотивації, впевненості, знань і вмінь студента, які йому необхідні для того, щоб:

1) вчитися самостійно (його автономія як суб'єкт пізнання);

2) спілкуватися мовою самостійно (його автономія як суб'єкт комунікації);

3) бути самостійним як особистість (його автономія як особистість).

Автономна навчальна діяльність може бути присутня на всіх етапах навчання професійного спілкування. Так, навчання іншомовного спілкування проходить чотири навчальних етапи:

1) *етап підготовки;*

2) *етап тренування;*

3) *етап практики;*

4) *етап самооцінки.*

Очевидно, що ці етапи будуть відрізнятися не тільки за видами навчальних дій, але і за ступенем автономії студента. Перші два *етапи (підготовчий і тренувальний)* вимагають безпосередньої участі викладача, який ініціює, мотивує іншомовне спілкування студентів, організовує тренування на спеціально підготовлених матеріалах і контролює навчальний процес. На цих етапах відбувається розвиток навчальної автономії. Тут можна говорити тільки про часткову автономію.

Так, на першому етапі підготовки викладач розвиває психологічний і методичний компоненти навчальної автономії: допомагає долати труднощі, визначити проміжні та кінцеві цілі навчання, стимулює мовленнєву та розумову діяльність, розсіює невпевненість, дає завдання на засвоєння мовленнєвих засобів, формує позитивне ставлення до процесу навчання і його змісту.

На етапі *тренування* викладач допомагає студентам визначити навчальні стилі і навчальні стратегії, які допоможуть сформувати комунікативні вміння. Повної автономії студент може досягти лише на третьому етапі – *етапі практики*. Саме на цій стадії студент опановує прийоми самостійного спілкування іноземною мовою. Покращити спілкування в умовах автономії можна також за допомогою комп'ютерних комунікацій, коли студент вступає у живий діалог із реальним зарубіжним партнером. Спілкуючись на професійні теми в інтернет-чаті або за допомогою електронної пошти, студент несе повну відповідальність за організацію, процес і результати свого спілкування з носіями мови, він самостійно працює над вдосконаленням своїх комунікативних вмінь.

На завершальному етапі – *етапі самооцінки* за певної незалежності від викладача студент оцінює свій досвід навчальної діяльності, проводить самокорекцію набутих вмінь і навичок. Вважаю, що розвиток навчальної автономії сприятиме більш ефективному формуванню іншомовної компетентності, тому що автономна навчальна діяльність мотивує, стимулює студентів до активної, усвідомленої навчальної діяльності, посилює їхню ініціативність і відповідальність.

У цій статті сформулюю декілька педагогічних прийомів, які сприятимуть автономії студентів у процесі навчання.

Самоаналіз.

Виконуючи будь-яке навчальне завдання, у студента виникають певні труднощі, але якщо він може самостійно визначити, в чому їх причина, то він вже на шляху до автономії. Підштовхнути до самоаналізу студента, який не бачить причину своїх невдач, викладач може за допомогою спеціально складеного опитувальника. Наприклад: – Ви не зрозуміли викладача, бо він говорив надто швидко? – Треба попросити його повторити сказане. Чому не вдалося презентація? – Треба звернути увагу на слайди, бо вони не відповідають темі чи відкоригувати граматику.

Такі проблеми вирішуються швидко, хоча існують і більш складні питання, які вимагають більше часу. Студентові важко підтримувати діалог, тому що він довго формулює власне висловлювання? – Треба завчити фрази, які допомагають виграти час, а швидкість реакції тренувати систематично протягом декількох занять (Lewis, 1996: 47).

Планування.

Викладач, який чітко працює за утвердженою робочою програмою, не вважає доцільним залучати студентів до планування навчальної діяльності. Насправді навіть у межах жорсткої навчальної програми буде корисним змінювати види навчальної роботи з конкретними аудиторними групами, залучати студентів до планування кожного модуля для того, щоб навчальний процес відповідав актуальним потребам сучасності (Edge, 1993: 39).

Самооцінка.

Виконуючи навчальну аудиторну роботу, студент прагне отримати від викладача оцінку власної діяльності, але за інших життєвих і професійних обставин. Викладача поруч не буде, і тоді студентові доведеться слідкувати за своїм усним та письмовим мовленням і реально оцінювати власні вміння і навички. Тому навчитися цього потрібно ще в студентській аудиторії.

Викладач може запропонувати перелік реальних ситуацій спілкування, а студенти повинні оцінити, наскільки успішно вони справляються з певним комунікативним завданням. Також можна запропонувати студентам самостійно скласти список тих завдань, які вони хотіли б навчитися вирішувати, а потім викреслювати те, чого вже навчилися. Автономним навчанням буде і тоді, коли студент навчиться самостійно редагувати свої письмові роботи. Відчуття прогресу настане тоді, коли студент побачить, як легко йому даються складні завдання.

На відміну від розповсюджених уявлень, викладач виконує дуже важливу функцію у сприянні автономії: він уважно слухає студентів, мотивує їх виявляти власну ініціативу у навчанні, підтримує у формулюванні власних реалістичних цілей та у впровадженні їх до навчальної програми; надає навчальні матеріали, висловлює поради і конструктивні відгуки. Результати досліджень і практичний досвід засвідчують, що саме роль викладача та інтеракція між викладачем і студентом є вагомими факторами розвитку автономії (Fonseca-Mora, 2016: 173–176).

Заняття на засадах автономії вимагають від студентів активного залучення до формування самого навчального процесу. Наприклад, вони приносять на заняття власні навчальні матеріали, вчать оцінювати свої вміння самостійно й у групах, у щоденнику проводять рефлексію процесу свого навчання. Через узгодження спільних цілей, способів навчання чи навіть завдань з'являється навчальна спільнота, яка збагачує заняття.

Для багатьох такий спосіб участі у процесі навчання все ще незвичний. Щоб закласти підвалини для успішної переорієнтації студентів, викладач повинен відкрито говорити з ними на тему автономії та поступово передавати їм дедалі більше відповідальності за навчальний процес. Пропонуються три кроки (Fonseca-Mora, 2016: 223–228), які стануть у нагоді студентам для досягнення більшої автономії:

1) Спочатку викладач має сформулювати у студента усвідомлення автономії, що досягається через новий погляд на навчання та мотивування і у позааудиторний час.

2) Після цього викладач може шляхом засвоєння нових компетенцій, ролей і поведінки досягти того, щоб студенти змінили своє ставлення.

3) Зрештою студентам передається дедалі більше відповідальності, оскільки вони можуть змінювати організацію заняття і мають більше простору для дій, щоб приймати власні рішення про вибір навчального матеріалу та завдань.

Для унаочнення концепції навчальної студентської автономії візьму як приклад практичне заняття з української мови як іноземної рівня В1. Після того, як студенти увійшли до аудиторії, вони розставляють столи так, щоб утворилися шість острівців. Викладач розкладає картки і папки: один стіл позначається як «Читання», другий – «Аудіювання», інші «Письмо», «Мовлення», «Грамматика» і «Лексика».

Так, на стіл «Грамматика» кладеться довідникова література разом зі збірниками вправ. Деякі студенти справляються швидше за інших та беруться за наступне завдання. Дехто протягом заняття не повністю завершує роботу і продовжує працювати над завданнями після заняття. Група, яка займається граматикою, має запитання, наприклад, щодо форм дієслів. Спільно вони складають таблицю з вибраними формами дієслова, які хотіли б засвоїти. Інші студенти також звітують про свою роботу протягом заняття, ставлять запитання і відповідають. Після цього кожен обирає для себе домашнє завдання.

Завдання в рамках навчального гуртка сприяє тому, що студенти поліпшують як свою мовленнєву, так і навчальну компетенцію, на основі самооцінки вчать ставити пріоритети у навчанні, ділитися вивченим з іншими та приймати рішення для подальшого навчання.

Автономні дії залежать не лише від ставлення, переконання та здібностей кожного окремо, але й від інституційних рамок умов. Тому потрібно усвідомити всі ці фактори, щоб створити нові простори для дій. В одному із наукових джерел (Lamb, Jiménez Raya und Vieira, 2007: 47–53) йдеться про те, що стимулом до саморефлексії є:

1) ставлення і воля: я дійсно переконаний в автономії? Чого я хочу цим досягти?

2) впровадження і гнучкість: як можна поводитися з локальними обмеженнями і все рівно забезпечувати простір свободи?

3) союзники і комунікація: з якими людьми з мого професійного оточення я можу обмінюватися враженнями? Які взірці є у мене, зокрема й з інших сфер життя?

Після саморефлексії необхідно здійснити перший крок до більшої автономії. Викладач має поставити конкретні цілі, наприклад дати можливість студентів на своєму занятті змінювати тему чи коригувати її (невеликі кроки – це краще, ніж взагалі ніяких), а також чітко визначитися, які ідеї та матеріали він міг би застосувати на заняттях: йдеться про більш відкриті завдання, навчальні сценарії та проекти.

Вважають, що така *навчальна стратегія*, як *моніторинг*, сприяє автономії у навчанні. Викладач може практикувати як навчальні вправи, так і метод “echo” – це такий спосіб виправлення помилок, коли увага студента концентрується не на допущеній помилці чи неправильному формулюванні, а навпаки – співрозмовник озвучує власний варіант почутого і таким чином показує, наскільки правильно чи неправильно вони зрозуміли один одного (5, 64).

Ще однією навчальною стратегією є розвиток *мовленнєвої здогадки*. Важливо переконати студента, що це аж ніяк не стратегія невдахи, і практикувати її під час занять, перш ніж заглянути до словника, щоб відшукати значення невідомого слова.

Висновки. Отже, розвиток навчальної автономії сприятиме більш ефективному формуванню іншомовної компетентності, тому що авто-

номна навчальна діяльність мотивує, стимулює студентів до активної, усвідомленої навчальної діяльності, посилює їхню ініціативність і відповідальність. Під автономією студента розуміється «здатність брати на себе відповідальність за свою навчальну діяльність щодо всіх аспектів цієї навчальної діяльності: встановлення цілей, визначення змісту і послідовності, вибір методів і прийомів, управління процесом оволодіння, оцінка отриманого результату».

Автономію можна визначити і як здатність студента в різних ситуаціях і контекстах перебирати на себе ініціативу щодо власного навчання, здатність усвідомлено приймати рішення та виконувати їх, а також вміння організувати прийнятне навчальне середовище. Навчальна автономія, або вміння навчатися самостійно, допомагає студентові виробити власну навчальну стратегію, щоб працювати ефективно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Полина В. С. От самостоятельности к автономному обучению иностранному языку / Харьковський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, 2012. 208 с.
2. Arnold Jane / Fonseca-Mora, Carmen: Affektive Faktoren und Autonomie beim Fremdsprachenlernen. In: Martos, Javier / Tassinari, Maria G. (Hg.): Intercultural German Studies (Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache; München : Iudicium, 2016. 300 p.
3. Edge Julian. Essentials of English Language Teaching / Julian Edge / London : Longman, 1993. 123 p.
4. Holec H. Autonomy in Foreign Language Learning / H. Holec. Oxford : Pergamon, 1981. 87 p.
5. Lamb Terry / Jiménez Raya Manuel / Vieira Flavia: Pedagogy for Autonomy in Language Education in Europe. Dublin : Authentik, 2007. 200 p.
6. Littlewood W. Communicative Language Teaching / W. Littlewood. Cambridge : Cambridge University Press, 1995.
7. Marilyn Lewis. Using Student-Centered Methods with Teacher-Centered ESL Students / Lewis Marilyn. Toronto : Pippin Publishing, 1996. 103 p.
8. Rogers Carl R. Freiheit und Engagement. Personenzentriertes Lehren und Lernen. München : Kösel, 1984.

REFERENCES

1. Polyna V. S. Ot samostoiatel'nosti k avtonomnomu obucheniyu ynostrannomu yazyku [From independence to autonomous learning foreign language teaching]. Rusin. Kharkivskiyi torhovelno-ekonomichnyi instytut KNTEU, 2012. 208 p. [in Russian].
2. Arnold Jane / Fonseca-Mora, Carmen: Affektive Faktoren und Autonomie beim Fremdsprachenlernen. In: Martos, Javier / Tassinari Maria G. (Hg.): Intercultural German Studies (Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache; München : Iudicium, 2016. 300 p.
3. Edge Julian. Essentials of English Language Teaching / Julian Edge / London : Longman, 1993. 123 p.
4. Holec H. Autonomy in Foreign Language Learning / H. Holec. Oxford : Pergamon, 1981. 87 p.
5. Lamb Terry / Jiménez Raya Manuel / Vieira Flavia: Pedagogy for Autonomy in Language Education in Europe. Dublin : Authentik, 2007. 200 p.
6. Littlewood W. Communicative Language Teaching / W. Littlewood. Cambridge : Cambridge University Press, 1995.
7. Marilyn Lewis. Using Student-Centered Methods with Teacher-Centered ESL Students / Lewis Marilyn. Toronto : Pippin Publishing, 1996. 103 p.
8. Rogers Carl R. Freiheit und Engagement. Personenzentriertes Lehren und Lernen. München : Kösel, 1984.